

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-
PEDAGOGIK SHARTLARI**

NDPI 3 bosqish tayanch doktoranti

O.Kurbanbaeva

Annotatsiya. Ushbu maqola bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik shartlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishning dolzarbligini ko'rsatadi. Maqolada pedagogik kompetensiyaning tarkibiy qismlari, ularni rivojlantirish metodlari va psixologik-pedagogik shart-sharoitlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik amaliyot, innovatsion texnologiyalar, refleksiv faoliyat va kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению психолого-педагогических условий развития педагогических компетенций будущих учителей. Результаты исследования показывают актуальность внедрения компетентностного подхода в подготовку будущих учителей. В статье анализируются компоненты педагогической компетенции, методы их развития и психолого-педагогические условия. По результатам исследования установлено, что педагогическая практика, инновационные технологии, рефлексивная деятельность и профессиональное саморазвитие имеют важное значение в развитии педагогических компетенций будущих учителей.

Annotation. This article is devoted to the study of psychological and pedagogical conditions for the development of pedagogical competencies of future teachers. The research results demonstrate the relevance of implementing a competency-based approach in the training of future teachers. The article analyzes

the components of pedagogical competence, methods of their development, and psychological-pedagogical conditions. Based on the research results, it has been established that pedagogical practice, innovative technologies, reflexive activity, and professional self-development play an important role in the development of future teachers' pedagogical competencies.

Kalit so'zlar: *pedagogik kompetensiya, bo'lajak o'qituvchilar, psixologik-pedagogik shartlar, kasbiy rivojlanish, kompetensiyaviy yondashuv.*

Ключевые слова: *педагогическая компетентность, будущие учителя, психолого-педагогические условия, профессиональное развитие, компетентностный подход*

Keywords: *pedagogical competence, future teachers, psychological and pedagogical conditions, professional development, competency-based approach*

Zamonaviy ta'lim tizimidagi tub islohotlar o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalariga bo'lgan talablarni oshirmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish qobiliyati, hamda psixologik-pedagogik kompetensiyalar muhim ahamiyatga ega. Xususan, O'zbekistonda 2030 yilgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi doirasida o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Pedagogik kompetensiya tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u o'qituvchining nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq eta olishi, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishi, ta'lim oluvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etishi kabi ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik shartlarini aniqlash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Maqolaning asosiy qismida asosan pedagogik kompetensiya tushunchasi va uning tarkibiy qismlari haqqida bayon etilgan. Bunda pedagogik kompetensiya

turlarin keltirib otish kerak. Pedagogik kompetensiya – bu o'qituvchining kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning yaxlit tizimidir. Tadqiqotchilarning fikricha, pedagogik kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Kasbiy-pedagogik kompetensiya – o'z fanini chuqur bilish, pedagogik nazariya va amaliyotni egallash, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va tatbiq etish qobiliyati.

Kommunikativ kompetensiya – ta'lim oluvchilar, hamkasblar, ota-onalar bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyati, pedagogik takt va etikani bilish.

Axborot-texnologik kompetensiya – zamonaviy axborot texnologiyalaridan ta'lim jarayonida samarali foydalanish, raqamli ta'lim resurslarini yaratish va qo'llash qobiliyati. Ijtimoiy-madaniy kompetensiya – ta'lim muhitida ijtimoiy va madaniy xilma-xillikni tushunish va hurmat qilish, inklyuziv ta'lim tamoyillarini bilish.

Psixologik kompetensiya – ta'lim oluvchilarning yosh va individual psixologik xususiyatlarini bilish, psixologik muammolarni aniqlash va hal qilish qobiliyati.

Refleksiv kompetensiya – o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyati.

Yuqoridagi kompetensiyalarning har biri bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim rol o'ynaydi va ular o'rtasidagi uzviy bog'liqlik va yaxlitlik pedagogik mahoratning asosini tashkil etadi.

2.Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning psixologik shartlari. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda quyidagi psixologik shartlar muhim ahamiyatga ega:

Kasbiy motivatsiyani shakllantirish – bo'lajak o'qituvchilarning o'qituvchilik kasbiga bo'lgan ichki motivatsiyasini rivojlantirish, kasbiy qiziqishni oshirish. Yuqori motivatsiya pedagogik kompetensiyalarning samarali rivojlanishiga zamin yaratadi. Bunda bo'lajak o'qituvchilarda o'z kasbiga nisbatan

ijobiy munosabat, qiziqish va qadriyatlarni shakllantirish muhimdir. Emotsional intellektni rivojlantirish – o'z hissiyotlarini va boshqalarning hissiyotlarini tushunish, boshqarish qobiliyati. Emotsional intellekti yuqori bo'lgan o'qituvchilar o'quvchilar bilan samarali munosabat o'rnatishi, sinfda ijobiy psixologik muhitni yaratishi va konflikt vaziyatlarni oqilona hal qilishi mumkin. Pedagogik refleksiyaning shakllantirish – o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, kamchiliklarini aniqlash va bartaraf etish qobiliyati. Refleksiv qobiliyatlar bo'lajak o'qituvchining o'z ustida ishlashi va doimiy ravishda kasbiy o'sishga intilishi uchun zarurdir.

Pedagogik kreativlikni rivojlantirish – noan'anaviy pedagogik yechimlarni topish, innovatsion g'oyalarni yaratish va amalda qo'llash qobiliyati. Kreativ fikrlaydigan o'qituvchilar ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishi, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga hissa qo'shishi mumkin.

Stress barqarorligini shakllantirish – pedagogik faoliyatdagi turli stressli vaziyatlarda emotsional barqarorlikni saqlash, o'zini boshqarish qobiliyati. Stress barqarorligi o'qituvchining uzoq muddat davomida samarali ishlashi, kasbiy charchoq va "kuyib qolish" (burnout) sindromining oldini olishi uchun zarurdir.

3.Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shartlari

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shartlari quyidagilardan iborat: Nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi – nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyati. Bu shart orqali bo'lajak o'qituvchilar nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirish, real pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qarorlar qabul qilish tajribasini orttirishadi. Innovatsion ta'lim metodlaridan foydalanish – bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda interaktiv metodlar, loyiha metodi, keys-stadi, muammoli ta'lim kabi zamonaviy yondashuvlarni qo'llash. Innovatsion metodlar bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy fikrlashini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Pedagogik amaliyotning samarali tashkil etilishi – amaliyot davomida bo'lajak o'qituvchilarga malakali metodist-o'qituvchilar tomonidan yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning faoliyatini tahlil qilish va xatolarni tuzatish. Pedagogik amaliyot nazariy bilimlarni amaliyotda

qo'llash, pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun eng qulay sharoit hisoblanadi. Portfolio metodidan foydalanish – bo'lajak o'qituvchilarning o'z yutuqlari, ishlangan materiallari, o'tkazilgan darslari va tahlillarini jamlash, ularni muntazam tahlil qilish va baholash. Portfolio metodi bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv qobiliyatlarini rivojlantiradi, o'z ustida ishlashga undaydi. Mentorlik tizimini joriy etish – tajribali o'qituvchilar tomonidan bo'lajak o'qituvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatish, maslahatlashish, tajriba almashish imkoniyatini yaratish. Mentorlik bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy o'sishida, amaliy ko'nikmalarni egallashda muhim rol o'ynaydi.

4. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini baholash mezonlari

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda ularni to'g'ri baholash ham muhim ahamiyatga ega. Quyidagi baholash mezonlari taklif etiladi: Bilim darajasi – bo'lajak o'qituvchilarning o'z fanlari bo'yicha bilimlarini, pedagogika va psixologiya asoslarini qay darajada o'zlashtirganligi. Amaliy ko'nikmalar – nazariy bilimlarni amalda qo'llash qobiliyati, ta'lim jarayonini tashkil etish ko'nikmalari, pedagogik texnologiyalardan foydalanish darajasi. Kommunikativ ko'nikmalar – ta'lim oluvchilar bilan muloqot o'rnatish qobiliyati, pedagogik takt, notiqlik san'ati. Refleksiv qobiliyatlar – o'z faoliyatini tahlil qilish, kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish qobiliyati. Innovatsion faoliyat – yangi g'oyalarni yaratish va amalda qo'llash qobiliyati, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasi.

Bu mezonlar bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini har tomonlama va ob'ektiv baholash imkonini beradi, shuningdek, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi.

5. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish modeli.

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun quyidagi modelni taklif etish mumkin:

1. Diagnostik bosqich – bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik

kompetensiyalari darajasini aniqlash, kuchli va zaif tomonlarini baholash.

2. Motivatsion bosqich – bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy motivatsiyani shakllantirish, o'qituvchilik kasbiga qiziqishni oshirish.

3. Nazariy-metodologik bosqich – bo'lajak o'qituvchilarga pedagogik nazariya, metodika va texnologiyalar bo'yicha chuqur bilimlarni berish.

4. Amaliy bosqich – nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, real ta'lim muhitida pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish.

5. Refleksiv bosqich – bo'lajak o'qituvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilishi, refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirish.

6. Kreativ bosqich – innovatsion pedagogik g'oyalarni yaratish va amalda qo'llash qobiliyatini rivojlantirish.

7. Baholash bosqichi – bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalari darajasini qayta baholash, erishilgan natijalarni tahlil qilish.

Bu model bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini tizimli va kompleks rivojlantirishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning psixologik-pedagogik shartlarini ta'minlash orqali yuqori malakali, zamonaviy talablarga javob beradigan o'qituvchi kadrlarni tayyorlash mumkin. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda quyidagi shartlar muhim ahamiyatga ega:

1. Nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi
2. Innovatsion ta'lim metodlaridan foydalanish
3. Kasbiy motivatsiyani shakllantirish
4. Emotsional intellektni rivojlantirish
5. Pedagogik refleksiyani shakllantirish
6. Samarali pedagogik amaliyot tizimini joriy etish
7. Mentorlik tizimini yo'lga qo'yish
8. Pedagogik kreativlikni rivojlantirish

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun taklif etilgan model va shartlarni oliy ta'lim muassasalarida joriy etish orqali o'qituvchi kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, zamonaviy talablarga javob beradigan, yuqori malakali mutaxassislarni yetishtirishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Djurayev R.X. Oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish. – Toshkent: Fan, 2019. – 186 b.
2. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash texnologiyalari. – Toshkent: Sano-standart, 2018. – 124 b.
3. Xodjayev B.X. Bo'lajak o'qituvchilarni ta'lim jarayonini boshqarishga tayyorlash tizimi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 256 b.
4. Azizhojayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 174 b.
5. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish nazariyasi va metodologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 248 b.
6. Adizov B.R. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: Ta'lim, 2020. – 145 b.